

O‘QUVCHILARDA MA’NAVIY-TARBIYAVIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR

Eshpulatov Ma’ruf Xolbek o‘g‘li,

*O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti izlanuvchisi
University of Business and Science “Ijtimoiy fanlar kafedrası” o‘qituvchisi
eshpulatov@gmail.com*

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quvchilarda ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiyani rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari keng yoritilgan. Maqolada oila, ta’lim muassasasi, ijtimoiy muhit, milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o‘quvchi shaxsiga ko‘rsatadigan ta’siri tahlil qilinadi. Shuningdek, ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiyani rivojlantirishning samarali pedagogik mexanizmlari, innovatsion yondashuvlar hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Ma’naviy tarbiya, kompetensiya, shaxs rivoji, pedagogik yondashuv, oila muhiti, ijtimoiylashuv, milliy qadriyatlar, axborot texnologiyalari, tarbiya jarayoni, innovatsion ta’lim.

Annotation. This article comprehensively examines the theoretical and practical foundations of developing students’ spiritual and moral competence. It analyzes the influence of the family, educational institutions, social environment, national and universal values, as well as information and communication technologies on the student’s personality. Additionally, effective pedagogical mechanisms, innovative approaches, and practical recommendations for developing spiritual and moral competence are proposed.

Keywords: Spiritual education, competence, personal development, pedagogical approach, family environment, socialization, national values, information technologies, educational process, innovative education.

Аннотация. В данной статье подробно освещаются теоретические и практические основы формирования духовно-нравственной компетентности учащихся. Анализируется влияние семьи, образовательных учреждений, социальной среды, национальных и общечеловеческих ценностей, а также информационно-коммуникационных технологий на личность учащегося. Кроме того, разработаны эффективные педагогические механизмы, инновационные подходы и практические рекомендации по развитию духовно-нравственной компетентности.

Ключевые слова: Духовно-нравственное воспитание, компетентность, развитие личности, педагогический подход, семейная среда, социализация, национальные ценности, информационные технологии, образовательный процесс, инновационное образование.

Kirish. Har qanday jamiyatda islohotlarning markazida uning kelajagi bo‘lgan yoshlar tarbiyasi zamonaviy jamiyatda ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlovchi, ma’naviy yetuk shaxsni tarbiyalashdir. Shu nuqtai nazardan, o‘quvchilarda ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiyani rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi¹. Kompetensiya tushunchasi faqat bilim emas, balki shaxsning o‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llay olish qobiliyatini ham anglatadi. Ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiya esa o‘quvchining axloqiy qadriyatlari, ijtimoiy xulqi, madaniyati va dunyoqarashini o‘z ichiga oladi.

Shu o‘rinda allomolarimiz asarlari va asarlarda bildirgan fikrlari hamda ilgari surgan g‘oyalariga to‘xtalib o‘tamiz. Abu Nasr Forobiy yoshlarning ma’naviy-tarbiyaviy kamoloti haqidagi fikrlarini o‘z asarlarida tizimli ravishda bayon qilganlar jumldan, Fozil odamlar shahri asarida ideal jamiyat va komil inson tarbiyasi haqida fikr yuritiladi hamda yoshlarni ilmi, axloqli va jamiyatga foydali inson qilib tarbiyalash zarurligi asoslab beriladi. Abu Ali ibn Sino Donishnoma va Tadbiri manzil asarlarida shunday filirni ilgari suradi ya’ni tarbiya, oilaviy muhit va yoshlarning rivojlanishi haqida fikrlar berilgan. Ibn Sino bolani yoshligidan boshlab jismoniy, aqliy va ma’naviy jihatdan uyg‘un tarbiyalashni tavsiya qiladi. Alisher Navoiy Mahbub ul-qulub va Hayrat ul-abror ushbu ikki asarda Navoiy insoniy fazilatlar, odob, saxovat, halollik haqida chuqur fikrlar bildiradi. Qolaversa yoshlarni komil inson qilib tarbiyalashda axloqiy qadriyatlar ustuvor o‘rin egallaydi deb hisoblagan.

O‘quvchilarda ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiyani rivojlantirish bugungi ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur kompetensiya o‘quvchining nafaqat bilimli, balki axloqan yetuk, ijtimoiy faol va mustaqil fikrlaydigan shaxs sifatida shakllanishini ta’minlaydi. Ushbu jarayonga ta’sir etuvchi omillar ko‘p qirrali bo‘lib, ular o‘zaro uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Ota-onaning ma’naviy saviyasi, tarbiyaga bo‘lgan e’tibori, farzand bilan muloqot uslubi va oiladagi ijtimoiy-psixologik muhit o‘quvchining shaxsiy fazilatlarini shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Oilada hurmat, mehr-oqibat, halollik kabi qadriyatlar ustuvor bo‘lsa, bola ham shu ruhda tarbiyalanadi. Keyingi muhim omil – ta’lim muassasasi va pedagoglar faoliyatidir. O‘qituvchining nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi sifatidagi roli beqiyosdir. Uning shaxsiy namuna ko‘rsatishi, odob-axloqi, o‘quvchilarga bo‘lgan munosabati ularning ma’naviy dunyosiga kuchli ta’sir qiladi. Dars jarayonida interfaol metodlardan foydalanish, muammoli vaziyatlar yaratish, bahs-munozaralar tashkil etish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Shuningdek, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o‘rgatilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Tarixiy meros, buyuk ajdodlar hayoti va asarlari orqali yoshlar ongida vatanparvarlik, milliy g‘urur va insonparvarlik tuyg‘ulari shakllanadi. Shu bilan birga, zamonaviy axborot muhitining ta’siri ham katta. Internet va ommaviy axborot vositalari orqali kelayotgan turli xil ma’lumotlar o‘quvchilarning dunyoqarashiga ijobiy yoki salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bois axborotni tanlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish zarur. Tengdoshlar muhitining ta’siri, ijtimoiy faollik, sport va madaniy tadbirlarda ishtirok etish ham muhim omillar sirasiga kiradi. Bunday faoliyatlar o‘quvchilarda jamoaviylik, mas’uliyat, liderlik kabi sifatlarni rivojlantiradi. Xulosa qilib aytganda, ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiyani rivojlantirish kompleks yondashuvni talab etadi. Oila, maktab va jamiyat hamkorligida olib borilgan tizimli ishlar orqali barkamol avlodni tarbiyalash mumkin.

Muhokama va natijalar. Quyida biz ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiya bo‘yicha bir nechta asosiy jihatlariga to‘xtalamiz. Ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiya tushunchasi va uning mohiyati Ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiya – bu o‘quvchining ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi, axloqiy me‘yorlarga rioya qilishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglab yetishi va ularga amal qilish qobiliyatidir. U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat.

- Axloqiy kompetensiya (odob, hurmat, mas’uliyat)
- Ijtimoiy kompetensiya (muloqot, hamkorlik)
- Madaniy kompetensiya (milliy qadriyatlarga hurmat)
- Fuqarolik kompetensiyasi (vatanparvarlik, qonunlarga rioya qilish)

Oila – asosiy tarbiya maskani Oila bolada dastlabki ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantiradi. Ota-onaning farzandga bo‘lgan munosabati, tarbiyaviy uslubi, shaxsiy namunalari o‘quvchining ma’naviy rivojiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, oilada hurmat, mehr-oqibat, mas’uliyat muhitining mavjudligi bolada ijobiy sifatlarni rivojlantiradi. Aksincha, e’tiborsizlik yoki noto‘g‘ri tarbiya salbiy xulq shakllanishiga olib kelishi mumkin. Ta’lim muassasasining pedagogik ta’siri Maktab – ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiyani shakllantirishda muhim institut hisoblanadi. Bu jarayon quyidagi yo‘llar orqali amalga oshiriladi. Dars jarayonida fanlar orqali axloqiy tushunchalar beriladi Sinf dan tashqari tadbirlarda madaniy va ijtimoiy faollik rivojlantiriladi Ustoz-shogird munosabatlarida o‘rnak orqali tarbiya beriladi Pedagoglarning kasbiy mahorati, pedagogik madaniyati va innovatsion yondashuvi muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy muhit va tengdoshlar omili o‘quvchi shaxsi faqat oila va maktab bilan cheklanib qolmaydi. U yashayotgan ijtimoiy muhit ham muhim rol o‘ynaydi. Ijobiy muhit. do‘stona munosabatlar sog‘lom raqobat hamkorlik Salbiy muhit. zo‘ravonlik yomon odatlar noto‘g‘ri qadriyatlar Tengdoshlar ta’siri ayniqsa o‘smirlik davrida kuchli bo‘ladi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o‘rni Milliy qadriyatlar yosh avlodni o‘z tarixiga, madaniyatiga hurmat ruhida tarbiyalaydi. Ular orqali vatanparvarlik hissi shakllanadi milliy o‘zlik anglanadi ma’naviy meros davom ettiriladi umuminsoniy qadriyatlar esa bag‘rikenglik, insonparvarlik, tinchlik kabi tushunchalarni rivojlantiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta’siri bugungi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlar o‘quvchilarning dunyoqarashini shakllantirishda katta rol o‘ynaydi. Ijobiy tomonlari. bilim olish imkoniyati kengayadi dunyoqarash rivojlanadi mustaqil o‘rganish kuchayadi Salbiy tomonlari. noto‘g‘ri axborot ta’siri vaqtni behuda sarflash axloqiy qadriyatlarga salbiy ta’sir Shu sababli, media savodxonlikni rivojlantirish muhim. Ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiyani rivojlantirishning samarali usullari quyidagi pedagogik usullar samarali hisoblanadi. Interfaol metodlar (munozara, bahs, rol o‘ynash) Tarbiya soatlari va treninglar kitobxonlikni rivojlantirish ijtimoiy

loyihalarda ishtirok milliy bayram va tadbirlar shuningdek, individual yondashuv ham muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Shuni aytishimiz mumkin o‘quvchilarda ma’naviy-tarbiyaviy kompetensiyani rivojlantirish murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, u oila, maktab, ijtimoiy muhit va zamonaviy texnologiyalar uyg‘unligida amalga oshiriladi. Mazkur jarayonda. ota-onalar pedagoglar jamiyat hamkorlikda faoliyat olib borishi zarur. Natijada ma’naviy yetuk, ijtimoiy faol va mustaqil fikrlovchi yosh avlod shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. Pedagogika nazariyasi va metodikasi bo‘yicha ilmiy manbalar.
3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.
4. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogika.
5. Abdullayeva Q. Tarbiya psixologiyasi.
6. Milliy istiqlol g‘oyasi. asosiy tushuncha va tamoyillar.
7. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va AKT bo‘yicha tadqiqotlar.